

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Південноукраїнський центр професійного розвитку керівників та фахівців
соціономічної сфери

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

***Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю
06 червня 2026 року***

ОДЕСА

DOI: <https://doi.org/10.24195/CriticalThinking2026>

УДК: 378:159.955

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Музиченко Ганна В'ячеславівна - доктор політичних наук, професор, проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Койчева Тетяна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, в.о. першого проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Ольга ЗБАРСЬКА (Olga Zbarskaya) - доктор наук, експерт у галузі креативного потенціалу людини, член академії ACSW, член The Textbook & Academic Authors Association, засновник та президент компанії «OZCREDO», автор книг та підручників.

Черненко Наталія Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Папач Ольга Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики і методики її викладання Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Дерік Ілона Морисівна - кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Листопад Олексій Анатолійович - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

*Рекомендова вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол №15 від 25 червня 2026 року.)*

Рецензенти:

Княжева Ірина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Список використаних джерел:

1. Dickie L.O., Dedic H., Rosenfield S., Rosenfield E., Simon R. A. Success and Persistence in Science: The Influence of Classroom Climate. 2006, 25 p. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.physics/0610243> (дата звернення: 22.04.26)
2. Razak A.A., Ramdan M.R., Mahjom N., Zabit M.N., Muhammad F., Hussin M.Y.F., Abdullah N. L. Improving Critical Thinking Skills in Teaching through Problem-Based Learning for Students: A Scoping Review. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. 2022, Vol. 21, No. 2, pp. 342-362. URL: <https://doi.org/10.26803/ijlter.21.2.19> (дата звернення: 22.04.26)

ШВИДЕНКО Микола Володимирович

**ПІЗНАННЯ САМОГО СЕБЕ ЯК ШЛЯХ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ
ПСИХІЧНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ І РОЗКРИТТЯ ЇЇ КОГНІТИВНИХ І
КРЕАТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ**

У сучасному світі, що характеризується високими темпами змін, інформаційним перевантаженням і зростанням психоемоційної напруги, особливої актуальності набуває проблема внутрішньої рівноваги людини та її здатності до самореалізації. Зовнішні обставини дедалі частіше виходять з-під повного контролю індивіда, що зумовлює необхідність пошуку опори у власному внутрішньому світі. Саме тому пізнання себе постає не як абстрактна філософська ідея, а як практичний інструмент гармонізації психічного стану особистості.

Самопізнання передбачає усвідомлення власних емоцій, потреб, мотивів і цінностей, а також здатність рефлексувати над власним досвідом. Такий процес дозволяє людині краще розуміти причини своїх реакцій, ефективніше справлятися зі стресом і формувати більш цілісне уявлення про себе. Водночас внутрішня узгодженість і психічна стабільність створюють підґрунтя для активізації когнітивних процесів – мислення, уваги, пам'яті – та відкривають можливості для розвитку креативності як здатності до нестандартного бачення і вирішення завдань.

Отже, пізнання самого себе є важливим чинником не лише особистісного зростання, але й підвищення ефективності пізнавальної діяльності та творчої самореалізації. У цьому контексті дослідження взаємозв'язку між рівнем саморозуміння, психічною гармонією та когнітивно-креативним потенціалом людини набуває особливої значущості і потребує ґрунтового теоретичного осмислення.

Якщо розглядати етапи становлення психіки людини, то їх можна виділити три: дитячий, підлітковий і дорослий. Дитяча психіка формується першою

навколо ядра свідомості – «Я є». У міру дорослішання наступними, поверх дитячої психіки, нашаровуються підліткова і доросла. Кожен з цих шарів можна роздивлятися як окремі субособистості, які взаємодіють між собою і центром свідомості.

Формування дитячої психіки триває від моменту внутрішньоутробного розвитку, народження і до 7 років. В цей час дитина у сім'ї може отримати від батьків, за класифікацією канадської психологині Ліз Бурбо [1], п'ять основних типів травм: відкинення (0-1 рік), залишення (1-3 роки), приниження (1-3 роки), зради (2-4 роки) та несправедливості (4-6 років). Одна з найбільш проявлених травм змушує дитину адаптуватись до атмосфери у сім'ї, взаємодії із батьками за рахунок блокування певної частини психіки, як відповідь на загрозу виживанню в уяві дитини. Саме у дитячій психіці коріниться страх. Зіткнувшись із несподіваною ситуацією, яку дитина не знає як розв'язати, вона проходить декілька етапів: 1) здивування, 2) розгубленості, 3) безпорадності, 4) зняття напруги в тілі шляхом вивільнення її через плач, або через агресію. Дитина намагається як можна швидше потрапити у безпечну зону під захист дорослого, якому вона довіряє. Для дитячої психіки характерними є мінливість і короткочасність емоційних реакцій, а основною рушійною силою розвитку є гра.

Підліткова психіка нашаровується поверх дитячої і характеризується спробами самоідентифікації. Становлення підліткової включає у себе два етапи: ранній підлітковий період (8-14 років) і юнацтво (15-21 рік). У цей період підліток шукає опору не в батьках, а в авторитетах серед ровесників. Підліток здебільшого живе очікуванням майбутнього результату (синдром відкладеного щастя). Він може бути азартним, сподіваючись отримати все і відразу. Спираючись на думку авторитетів, часто робить необачну ставку в умовах обмеженого ресурсу на ілюзорний результат. Отримання результату дає підлітку розуміння причинно-наслідкових зав'язків, і часто веде до повалення авторитетів. Він живе переживанням почуттів, які формуються як стійке тривале ставлення до того, що відбувається у його житті, початковою базою для яких була гормональна перебудова тіла. Ведучою діяльністю підлітка є творчість, генерація нових ідей і самовираження.

Поведінка підлітка у стресовій ситуації характеризується наступними етапами її подолання: 1) здивування, 2) розгубленість (шок), 3) спроба свідомої дії на зміну ситуації без бажання нести відповідальність за результат своїх дій. У лексиці підлітка багато невизначеності і невпевненості: «можливо», «мабуть», «так, але» та ін. Він у переважній більшості буде шукати причини невдач у впливі зовнішніх факторів, ніж визнавати свою помилку у розрахунках.

Доросла психіка починає формуватися з моменту взяття відповідальності на себе. Невдача тепер розглядається не як незалежний негативний вплив зовнішніх факторів, а як недостатня уважність до цих факторів і не врахування їх наслідків при розрахунках. Опорою психіки дорослого стають не зовнішні авторитети, а розуміння взаємозв'язку центру власної свідомості з основою

життя, рухомою силою якої є любов. Основними характеристиками дорослої психіки є: стабільність, безстрашність, здатність планувати і встановлювати довгострокові цілі, врахувати можливі ризики і розробляти стратегії для їх мінімізації, відповідати за результати своїх дій. Стикаючись з несподіваною ситуацією дорослий: 1) дивується, 2) спокійно усвідомлює ситуацію, 3) збирає додаткову інформацію, 4) приймає рішення, 5) готує ресурси, 6) діє, 7) контролює і коригує потік подій, 8) несе відповідальність. Дорослий намагається не здивувати всіх, а вдосконалювати свою майстерність у тій справі, яка йому цікава.

Таким чином за реакцією людини на ту чи іншу подію можна визначити, яка саме її субособистість у теперішній момент проявляється. Стабілізація психіки людини відбувається поступово через осмислення потреб усіх трьох своїх субособистостей. Для субособистості дитини це безпека і гра. Якщо ця частина психіки ізольована, піддається стресу і не захищена дорослою частиною – тіло починає хворіти (психосоматика).

Субособистість підлітка спрямована на бажання проявити себе, зайняти поважне місце в ієрархії суспільства. Неможливість створити щось, проявити себе, компенсується бажанням бути причетним до якоїсь групи людей, яка виражає ідею сили і енергії. Підліткова частина психіки завжди потребує зовнішнього схвалення і підтвердження правильності своїх дій. Але вона починає виснажуватись, коли людина вступає у доросле рутинне життя, де спонтанність заміщується необхідністю застосовувати системні зусилля у досягненні цілей і нести відповідальність за свої дії. Підліткові мрії і бажання остаточно піддаються ревізії у період який називають «кризою сорокових», коли людина спостерігає результати своїх зусиль.

Доросла частина психіки у більшості людей мало проявлена і вмикається переважно в екстремальних ситуаціях, коли є небезпека життю і немає часу для емоцій та переживань. Ця частина психіки працює максимально ефективно у вирішенні проблем, а основною її рисою є набуття майстерності і гармонізації життя.

Отже основою для гармонійного, усвідомленого життя людини є розуміння усіх частин своєї психіки і налагодження контакту між ними. Наприклад, в колі друзів, або на відпочинку повинна проявлятися субособистість дитини, яка втягується у цікаву гру, насичується у безпеці новими позитивними емоціями і тілесними відчуттями. У групових змаганнях або творчому процесі – місце прояву підліткової субособистості, а ось завдання реалізації творчих планів вже лежить на дорослому. Якщо всі три субособистості людини працюють гармонійно, то людина буде щасливою, оскільки жодна з частин психіки не відчуває браку уваги.

Як же налагодити гармонійну взаємодію усіх частин особистості людини? Цей процес, за методикою Юрія Меньчихіна [2], відбувається у чотири етапи:

1. Встановлення контакту. Необхідно роздивитись за описаними вище критеріями субособистості дитини і підлітка, побачити у якому стані вони знаходяться. На контакт з ними повинна вийти доросла частина психіки, розпочинаючи діалог зі слів «Я тебе бачу».

2. Вислухати жалобу субособистості дитини і претензії субособистості підлітка до дорослої частини психіки «де ти був коли нам було погано і потрібна була твоя допомога?». Звернення дитини до дорослого розпізнається як тілесний дискомфорт у певних ситуаціях, а звернення підлітка – як тривале переживання негативних відчуттів: тривоги, невпевненості, печалі, гніву та ін. Налагодження контакту дорослої частини психіки з субособистостями дитини і підлітка, має носити пріоритетний характер і супроводжуватися підтвердженням «Я тебе чую».

3. Розуміння дорослою частиною психіки проблем з якими зіткнулися субособистості дитини і підлітка підтверджуються словами «Я тебе знаю», «Я розумію твою проблему і розумію твої емоції і відчуття». Головним критерієм оцінки цих слів дорослою частиною і підлітком буде їх щирість, яку вони дуже добре відчують.

4. Створення умов захисту і безпеки для субособистості дитини і рівноправний діалог з субособистістю підлітка, із зняттям з нього відповідальності зі сторони дорослого, виражається у словах «Я тебе люблю», «Ти для мене є найближчою людиною, яку я буду захищати і жити своєю енергією любові».

Головним критерієм налагодження контакту між субособистостями стає відповідність слів діям. Цей процес носить поступовий і тривалий характер і пов'язаний з перебудовою нейронних зв'язків в головному мозку людини. Якщо людина побачила як проявляються і взаємодіють субособистості в ній самій, то вона відразу відчуває з якою субособистістю вона взаємодіє при спілкуванні з іншою людиною. Це їй дає можливість адекватно оцінювати ситуацію і спрямовувати її у продуктивне русло.

В сучасних умовах нестабільності, навик підтримувати свій психічний стан у гармонії любові до себе і навколишнього світу стає тією основою, яка не піддається змінам і дає впевненість у майбутньому. Процес налагодження контакту людини із самою собою розблоковує когнітивні здібності людини, підвищує здатність критично і креативно мислити. Саме гармонійні люди можуть створювати максимально доброзичливу атмосферу у колективах, оскільки їх діяльність максимально спрямована на розкриття найкращих рис особистості підлеглих та ефективність у досягненні поставлених цілей, а не на бажання закрити свою тривогу за рахунок домінування над іншими.

Якщо подивитись на сучасні суспільні процеси, то в них можна прослідкувати тенденції спрямовані не на єднання суспільства, а на його фрагментацію.

По-перше, інформаційне середовище дедалі більше працює за принципом емоційного підсилення. Соціальні мережі, медіа та цифрові платформи зацікавлені у приверненні уваги, а найшвидше її привертає контент, що викликає сильні емоції – страх, обурення, гнів. У результаті формується постійний фон тривожності, коли людина перебуває в стані інформаційного перевантаження і водночас – психологічної напруги. У такому стані складніше вести раціональний діалог, зате легше підтримувати поляризовані позиції.

По-друге, посилюється логіка «свій – чужий». Політичні, культурні й навіть повсякденні питання дедалі частіше подаються як конфліктні: не як простір для обговорення, а як поле боротьби. Це сприяє об'єднанню людей не навколо спільних цінностей чи конструктивних цілей, а навколо протиставлення іншим. Ідеї сили, домінування, «перемоги будь-якою ціною» стають привабливішими, ніж компроміс чи співпраця.

У цьому контексті можна сказати, що суспільство знаходиться на рівні «підліткової психіки». Підлітковий вік характеризується пошуком ідентичності, емоційною нестабільністю, схильністю до радикальних суджень і водночас – недостатньо сформованим відчуттям відповідальності за наслідки. У суспільному вимірі це проявляється у прагненні швидких результатів без готовності до складної, тривалої роботи, а також у перекладанні відповідальності: «це не я», «це система», «це інші винні».

У сучасному світі перехід від підліткового віку до повної дорослості поступово затягується до 24–25 років: люди довше навчаються, пізніше починають самостійне життя, пізніше беруть на себе стабільні соціальні ролі. Це не лише біологічне чи психологічне явище, а й соціально-економічне. Відповідно, риси, притаманні молодшому віку – експериментування, нестійкість, пошук – довше зберігаються і можуть відображатися в суспільній поведінці загалом.

Окремо варто звернути увагу на розрив між поколіннями. Старші покоління формувалися в умовах більш стабільних і передбачуваних систем, де цінувалися поступовість, досвід і ієрархія. Молодші – у світі швидких змін, цифрових технологій і невизначеності, де важливішими є гнучкість, швидкість реакції та здатність адаптуватися. Через це вони по-різному сприймають дійсність, ризики, відповідальність і навіть саму ідею істини. Виникає не просто різниця поглядів, а різні «картини світу», що ускладнює діалог.

У підсумку можна сказати, що описані тенденції не означають неминучого «деградування» суспільства, але свідчать про перехідний стан. З одного боку, зростає напруга, поляризація і емоційність; з іншого – з'являються нові форми комунікації, нові способи самоорганізації та переосмислення відповідальності. Ключовим викликом стає здатність перейти від «підліткової» моделі реакції – імпульсивної та конфліктної – до більш зрілої, яка передбачає діалог, критичне мислення і готовність брати відповідальність за спільне майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Бурбо Л. П'ять травм і масок, які заважають бути собою. Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. 256 с.
2. Менячихін Ю. Я тебе бачу: онлайн курс. URL: https://nisarga.center/event/2024_06_iseeyou (дата звернення: 23.04.26)

ШЕВЧЕНКО Інга Леонідівна

**РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО
ВЧЕТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІН
ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО ЦИКЛУ**

У сучасному суспільстві однією з важливих навичок інтелектуально розвиненої людини є здатність критично мислити, адже «вибухоподібне зростання інформації особливо загострює потребу усвідомленого, критичного ставлення до неї» [5, с. 7]. Це вимагає від кожної людини «проявів пізнавальної активності: енергійності, ініціативи, волі, інтуїції, розвинених здібностей і вмінь швидко приймати рішення в нестандартних і складних життєвих ситуаціях» [5, с. 8]. Тому кожен студент повинен володіти певним запасом знань і професійною компетентністю в області музично-педагогічної освіти, бути мобільним в оволодінні інноваційними педагогічними технологіями, поєднувати в собі інтелектуальний потенціал з моральною свідомістю і громадянською відповідальністю [8, с. 57].

Критичне мислення – науковий тип мислення, коли відбувається всебічний розгляд, аналіз та оцінка інформації, необхідної для розв'язання неординарних практичних завдань. Передумовою критичного мислення виступає піддання інформації сумніву, а результатом є формування нової думки або способу дії з представленням переконливої аргументації при одночасному визнанні та прийнятті інших альтернатив.

Дослідженню різних аспектів критичного мислення присвячено праці зарубіжних та українських науковців (А. Ghanizadeh, А. Al-Hoorie, S. Jahedizadeh, F.J. King, L. Goodson, F. Rohani, А. Є. Конверський, М. І. Кругляк, О. І. Пометун, С. О. Терно, О. В. Яковенко та інші).

Процес формування мислення представлений у таксономії Блума, що була запропонована у 1956 році американським психологом Бенджаміном Блумом. Розрізняючи низький (LOTS) та високий (HOTS) рівні когнітивних вмінь, до розумових вмінь низького порядку Блум відносить такі когнітивні процеси, як знання, осмислення та використання, а до розумових вмінь високого порядку – аналіз, синтез та оцінювання [3]. У 2001 році Лорін Андерсон представила оновлену версію таксономії Блума, яка також містить шість рівнів розумових

friendly atmosphere on the formation of critical thinking in the educational process	доброзичливої атмосфери на формування критичного мислення у навчальному процесі	
Mykola Shvydenko Self-knowledge as a way to harmonize a person's mental state and reveal their cognitive and creative capabilities	Швиденко Микола Пізнання самого себе як шлях до гармонізації психічного стану людини і розкриття її когнітивних і креативних можливостей	419
Inha Shevchenko Developing critical thinking skills of a future music teacher in vocal and choral cycle classes	Шевченко Інга Розвиток навичок критичного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з дисциплін вокально-хорового циклу	424
Svitlana Shedina Formation of creative thinking of future designers in the process of using digital technologies	Шедіна Світлана Формування творчого мислення майбутніх дизайнерів у процесі використання цифрових технологій	428
Tetiana Shteiner Analysis of visual content as a tool for developing critical thinking in design students	Штайнер Тетяна Аналіз візуального контенту як інструмент розвитку критичного мислення у студентів-дизайнерів	431
Nataliia Shuvar Approaches to fostering student critical thinking skills in psychology courses	Шувар Наталія Підходи до розвитку навичок критичного мислення студентів на курсах психології	434
Eleonora Yashchenko Development of critical thinking of psychology students in the process of studying the discipline "psychology of professional activity"	Яценко Елеонора Розвиток критичного мислення студентів-психологів у процесі вивчення дисципліни «психологія професійної діяльності»	437
Tetiana Osypova Development of Critical Thinking in Future Teachers of Ukrainian Language and Literature through Comparative Pedagogy	Осипова Тетяна Розвиток критичного мислення майбутніх учителів української мови і літератури засобами порівняльної	439